

104. Roska István nyugalmazott nagykövet visszaemlékezése az 1977. június 15–16.-i Debrecen–nagyvárad Kádár–Ceașescu-találkozóról. (Részlet.)

[...] ¹ Az 1977-es debreceni-nagyváradai találkozót a kényszer szülte. A románok kitartó nyomást gyakoroltak Magyarországra, hogy viszonzhassák a magyar párt- és a kormányküldöttség 1972-es bukaresti látogatását. ² (Csakhogy ez a bukaresti találkozó nagy csalódás volt számunkra. Ott ugyanis csak egy lényegi eredmény született: a két miniszterelnök aláírta a 20 évre szóló Barátsági Együttműködési és Kölcsonös Segítségnyújtási Szerződést.) A kétoldalú kapcsolatok tartalmi kérdéseiben, a nemzetiség érdekeit szolgáló együttműködésben fikarcnyit sem tudtunk előre lépni. Kádár János – közvetve a románoknak címezve – azzal példálózhatott, hogy milyen módon oldottuk meg a hazánkban élő nemzetiségek jogegyenlőségét és hogyan kívánjuk bővíteni jogaikat. Ceaușescu viszont jöttányit sem engedett „a nemzetiségre való tekintet nélkül” formulából. Ugyanakkor Romániában egyre szaporodtak a magyarság jogait és érdekeit súlyosan sértő intézkedések és hivatalos megnyilvánulások. A magyar vezetésnek választania kellett. Belemegy-e abba, hogy Budapesten fogadja a Ceaușescu és felesége vezette román küldöttséget (amelyet ha már meghívtunk, teljes protokollal kell fogadni) vagy egyszerűen elzárkózik egy ilyen találkozó elől és ezzel lemond a románok befolyásolásának még a lehetőségéről is. Közbeeső megoldásként merült fel a pártvezetők határ menti találkozásának gondolata. Mivel ez párttalálkozóként megszabadult a protokolláris kötöttségektől és külsőségektől, nyíltabb és őszintébb tárgyalásokhoz nyújtott lehetőségeket, és az esetleges kudarc is könnyebben kezelhetőnek tűnt. Nem mondhatom, hogy a magyar javaslat kitörő lelkesedést váltott volna ki román partnereinknél, de végül is belementek. Igaz, hogy az előkészítés során ez alkalommal is mindent megtettek a találkozó külsőségeinek „feltupírozásáért”, demonstratív jellegének erősítéséért. Magyar részről udvariasan, de következetesen elhárítottuk e törekvéseket.

A magyar felkészülés konkrét eredményekre irányult. El kellett érni egy megállapodást főkonzulátusok megnyitására; el kellett érni egy olyan közös állásfoglalást a románokkal, amelyben kölcsönösen elismerjük nemzetiségeink létét, továbbá azt, hogy a nemzetiségek kapcsolataink tényezői, és nem elválasztó, hanem összekötő szerepet kell betölteniük; el kellett érni egy olyan közös dokumentumot, amelyben összefoglaljuk valamennyi közös teendőnket.

A felkészülés idején ismételten külön foglalkoztunk a kolozsvári főkonzulátus ügyével. A korábban megkötött kétoldalú konzuli egyezményben ³ már szerepelt a konzulátusok megnyitásának lehetősége. A megvalósításra irányuló magyar szándék azonban mindig zátonyra futott. Ebben, sajnos, mi magunk is hibásak voltunk. Valakik, valamikor, valamiért elfogadtattak egy olyan álláspontot, hogy Magyarországnak csak Budapesten van lehetősége diplomáciai vagy konzuli képviseletet fogadni. Ez megkötötte kezünket, és nemcsak a kolozsvári főkonzulátus ügyében. A románok és többi partnereink minden alkalommal egyetlen válasszal söpörték le konzulátusok létesítésére irányuló javaslatunkat: készek fontolóra venni a magyar javaslatot, ha a viszonyosság alapján, nekik is lehetőség nyílik Budapesten kívül más magyarországi városban konzuli képviseletet nyitni. Végül a Külügyminisztérium kérésére ez a hazai „belső álláspont” hatályon kívül került.

*

1 Kihagytuk Roska István bevezető sorait, melyben röviden összefoglalta a magyar – román államközi kapcsolatok néhány vetületét.

2 A Kádár János- vezette párt-és kormánydelegáció 1972. február 24-26. közt tárgyalt Bukarestben.

3 A magyar – román konzuli egyezmény 1974. november 14-én lépett életbe.

Az előkészítő tárgyalások 1977. június elején kezdődtek Debrecenben. Átadtuk a magyar közlemény-tervezetet azzal, hogy nemcsak a véleménycserékre számítunk, hanem konkrét megállapodásokra, amelyek méltóak lesznek az előttünk álló találkozóhoz. Említettük a kolozsvári főkonzulátus megnyitására irányuló szándékunkat, a nemzetiségi kérdést és a kétoldalú kapcsolatokkal konkrétan foglalkozó dokumentum elkészítését. A román fél elvetette a kolozsvári főkonzulátus megnyitásáról szóló tárgyalást, kitért a nemzetiségi kérdés napirendre tűzése elől. Utóbb, a kolozsvári főkonzulátusra és a románok viszonyossági igényére visszatérve a magyar megállapodási készséget demonstrálva megkérdeztük: Románia mely magyar városban nyitna főkonzulátust. A némileg meglepődött román tárgyalócsoport vezetője kisebb hezitálás után Debrecent jelölte meg.

A nemzetiségi kérdésben kinyilvánított román elzárkózást érthetetlennek és elfogadhatatlannak minősítettük. Nem ultimatív módon ugyan, de érzékeltettük, hogy a nemzetiségi kérdés szerepeltetése nélkül aligha születhet tartalmas és az alkalomhoz méltó politikai közlemény a találkozóról. Szakértői szinten képtelenek voltunk megállapodni. A végén oda jutottunk, hogy a nemzetiségi kérdéstről szóló szövegrészt zárójelbe tettük, ezzel a döntés kényszerét meghagytuk a két vezetőnek. A zárójeleket közvetlenül a határ menti találkozó befejezése előtt, Nagyváradon oldotta fel a két külügyi KB-titkár.⁴ Még ezen a találkozón is volt vita. Érdekességként megemlítem, hogy ebben a vitában alakult ki a nemzetiségek „hid” szerepéről szóló formula. Az eredeti szövegben az szerepelt, hogy a nemzetiségek országainkban ne elválasztó tényezők legyenek, hanem összekötő kapocs szerepét töltsék be a két ország között. A román KB-titkár az „összekötő kapocs” kifejezésbe kötött bele, mondván, hogy ez politikailag értelmezhetetlen, hiszen még a nők is összekötő kapoccsal kötik fel harisnyáikat. Ekkor ajánlottuk, hogy a nemzetiségek alkossanak hidat országaink között. Ezt végül is elfogadták.

Nehézkesen haladt a magyar–román kapcsolatok konkrét feladatait rögzítő emlékeztető szövegezése is. Alig volt olyan pontja e dokumentumnak, amelyet román javaslatra vettünk fel, és alig volt olyan, amelybe ne kötöttek volna bele. Egynek azonban megkülönböztetett figyelmet szenteltek. Ez az emlékeztető első pontja volt, és arról szólt, hogy a két ország között folytatni kell a legfelsőbb szintű találkozók gyakorlatát, mielőbb realizálva Ceaușescu hivatalos budapesti látogatását. A románok ódkodása az emlékeztetőben rögzített feladatoktól – az említett első pont kivételével – teljesen nyilvánvalóvá vált később, több év elmúltával, amikor azt kellett megállapítani, hogy az emlékeztető 21 pontjából csak egy, kis jóindulattal másfél teljesült.

Nehéz tárgyalások folytak a főkonzulátusok megnyitásáról szóló jegyzőkönyv megszövegezésénél. Közben folytatódott a közös közlemény egyeztetése is, amelyet akkor már nemcsak a rendelkezésre álló igen rövid idő tartott nyomás alatt, hanem egy érdekes epizód is befolyásolt. Az első tárgyalások befejeztével, a tárgyalótermet elhagyva Kádár és Ceaușescu a román vezető kezdeményezésére rövid beszélgetést folytatott, amelybe bevonták a jelenlévő két külügyminiszter-helyettes⁵ is. Arról a román elgondolásról volt szó, hogy két vezető írja alá a tárgyalásokról kiadandó közös közleményt. Kádár János a román javaslatra utalva feltette nekem a kérdést, hogy szokásos-e az ilyen közlemények aláírása? Válaszom az volt, hogy nem szokás, de legalább egyszer már előfordult. „Hol, mikor és kivel”? – volt az újabb kérdés. 1972-ben Bukarestben a románokkal – ez volt a válasz. Ezután Kádár Ceaușescuhoz fordult és közölte: „Elfogadjuk az Ön javaslatát, és ha meglesz a kölcsönösen elfogadható közlemény, azt aláírjuk”. Ezután félrevont és közölte velem: – A szakértők az eddigi szellemben folytassák

4 Gyenes András és Dumitru Turcus.

5 Roska István és C. Oancea.

a közlemény egyeztetését, azzal, hogy ha nem lesz számunkra is elfogadható szöveg, nem lesz közlemény, és akkor nem lesz mit aláírnunk. Közben Ceaușescu is beszélt a román külügyminiszter-helyettessel, ő a szituációból ítélve feltehetően olyan instrukciót adott, hogy miután megállapodtak a közös közlemény aláírásáról, feltétlenül el kell érni e dokumentum megszületését. Ez az epizód megerősítette a magyar tárgyalási pozíciót, és gyengítette a románét.

Az első napi tárgyalások után este fél tizenegy körül a románok teljesen váratlanul abbahagyták a konzulátusokról készülő jegyzőkönyv szövegezését. Erre mi közöltük, hogy nincs értelme folytatni a közös közlemény egyeztetését sem, mivel ilyen helyzetben nem lesz közlemény, s ezért nekik kell vállalni a felelősséget.

A román tárgyalócsoport pánikba esett. Vezetőjük feldúlt állapotban kirohant a tárgyalóteremből és indulatosan, hangos szavakkal vonta felelősségre a román konzuli főosztály vezetőjét⁶, amiért leállt a jegyzőkönyv szövegezésével. A munka azonnali folytatására és mielőbbi befejezésére utasította. Ezt követően visszatérése és bocsánatkérése után folytattuk a közös közlemény szövegezését. Éjfél körül a közös közlemény szövege elkészült, csupán néhány zárójeles rész várt még magasabb szintű döntésre. Megszületett a kolozsvári magyar és a debreceni román főkonzulátusok megnyitására szóló jegyzőkönyv is, amelyet másnap, június 16-án írtam alá kollégámmal, Oancea román külügyminiszter-helyettessel. Ezt követően a főtitkárok is ellátták kézjegyükkel az elfogadott közös közleményt, amely, ha nem is teljesen egyértelműen, tartalmazta a nemzetiségi kérdést is. A kétoldalú kapcsolatok fejlesztési feladatait rögzítő emlékeztetőt a közlemény mellékleteként fogták fel, ezért nem írták alá.

*

Ide kívánczok a találkozó néhány érdekes epizódja is. A románok azt igényelték, hogy a két vezető a határon fogadja partnerét, más szóval ott, ahol a másik ország földjére lép. Mi elegendőnek tartottuk, hogy Debrecen, illetve Nagyvárad bejáratánál találkozzanak. A románok ezért kitalálták, hogy Ceaușescu repülőgéppel jön Nagyváradról. A rövid távolság miatt azonban az IL-18-as csak úgy érhet el azt a repülési magasságot, ahonnan biztonságosan landolni lehetett, hogy előbb jó nagy kört tett Romániában.

Külön ügy volt, hogy hol tartózkodjon a két vezető Debrecenben, illetve Nagyváradon, amikor nem tárgyal. Mi felajánlottuk a román párt főtitkáranak az MSZMP megyei bizottságának vendégházát. Ezt némi fanyalgással fogadták, mert kicsik voltak a szobák. Megfelelő belső átalakítással lakosztályt alakítottunk ki. Kádár János a debreceni Kohászüdülőben kapott egy hálószobát és egy munkaszobát. Nagyváradon a románok a püspöki palotát vették igénybe Ceaușescu szállásának. Rohammunkával teljes egészében felújították, azzal, hogy Kádár János is ott kap majd egy emeletet. Ő azonban nem szerette az ilyen társbérletet, ezért megbízta a szakértői csoportot, hogy udvarias formában térjen ki az együttlakás elől és érje el, hogy őt másutt helyezték el. Ez megtörtént.

Érdekesen alakult a főtitkári tárgyalás. Ceaușescu egy háromkilós dossziéval ült a tárgyalóasztalhoz. Kádár is elővette a szivarzebből kis cetlijét: a tárgyalási témavázlatot, amelyet gyöngybetűivel maga állított össze. Be kell vallanom, hogy nem becsülte túl nagyra a külügyben összeállított témavázlatokat. Elolvasta ugyan és követte a vázát meg az előzetes állásfoglalásokat, de mint gyakran mondta, abból csak azt tudja meg, hogy mit nem kell elmondania. Volt ebben némi kajánkodás is, de el kell ismerni, hogy jogos kritika is. Az ilyen magas szintű tárgyalások úgy kezdődtek, hogy a küldöttségvezetők udvariasságból egymásnak ajánlgatták fel az elsőséget. Debrecenben is ez történt. Ceaușescu nagy tömegű iratával abban

6 Andrei Goicea.

járt volna, ha elsőként felolvassa, amit mondani akart. Ő azonban ellenkezett, és így Kádár kezdett. Összefogottan és tömören ismertette a magyar álláspontot és átadta a szót román partnerének. Mivel a másodiknak való rendszerint reagál a partnernek, Ceaușescu állandóan keresgélte a papírrengetegben, hogy megtalálja azt a lapot, ahol a román álláspontot megfogalmazták számára. Kínos és hosszúra sikeredett válasz kerekedett ki ebből, meglehetősen ideges előadásban. Lehet, hogy a román külügy sem tudott jobb tárgyalási témavázlatot készíteni?!

*

A kolozsvári magyar és a debreceni román főkonzulátus megnyitása szabad utat kapott – gondoltuk mi. Ám csaknem három év telt el, amíg megnyílhatott a kolozsvári magyar főkonzulátus és (az első időszakban egy szálloda három szobájában) megkezdhette működését. Mi akkor magától értetődőnek tartottuk, hogy főkonzulátusunk a Kolozsvár Racovița 16. szám alatti magyar tulajdonú házban kezdje meg működését. (1955-ig ott volt a második világháború létesített magyar útlevélhivatal.) Egy ideig úgy látszott, hogy a románok készek elfogadni érveinket a tulajdon voltában, és megkezdtek a négyemeletes, mintegy 16 lakásos ház kiürítését. Csak egy-két lakó maradt, amelyek visszatértek eredeti álláspontjukhoz és elzárkóztak attól, hogy a Racovița 16.-ban kezdje meg működését a magyar főkonzulátus. Felajánlottak azonban egy leromlott állapotban levő villaépületet főkonzulátusnak. Képtelenek voltunk elfogadni, magyar kivitelezőkkel rendbe hozatni. Mivel az idő egyre csak múlt, már nem tudtunk várni a kijelölt villaépület teljes felújításáig, hanem kitűztük a románokkal egyeztetve a főkonzulátus megnyitásának dátumát, és mivel az épület még nem volt teljesen kész, egy szállodában indítottuk el a konzulátus tevékenységét. Mindezzel párhuzamosan mindent megtettünk, hogy Debrecenben biztosítsuk a román főkonzulátus megnyitásának feltételeit. Az egyszerű környéken felajánlottunk egy villaépületet. A románok nem fogadták el, mert sokallták a felújítás és az átalakítás költségeit. Felajánlottunk más megoldásokat is és a végén két lakótelepi lakást választottak a románok konzuli hivatalnak. 1980 decemberében a román főkonzulátus is megnyílt Debrecenben. A jól kivehető román időhúzás mindannyiunkat irritált, tudtuk azonban, hogy a bukaresti magatartás hátterében komoly ellenérdekeltség húzódik meg és azt is le kell küzdenünk.[...] ⁷

Népszabadság, 1992. június 13. (Roska István: A politikában csak az eredményeket díjazták.)

---

⁷ Visszaemlékezésének hátralévő részében Roska a magyar főkonzulátus 1988 júniusi, egyoldalú megszűntetéséről ír, majd pedig kitér a cikk megjelenése idején fennálló államközi kapcsolatok minőségére.